

Alkoholskadade barn i familjehemsvården

© Katarina Wittgard

Artikeln ursprungligen publicerad i tidningen Familjehemmet 4/99

Många barn som är placerade i familjehem har beteendestörningar, känslomässiga störningar, problem med koncentration och inläring. Ofta har de även svårigheter i sociala kontakter med både kamrater och vuxna. De är störande, avvikande och besvärliga i största allmänhet och det läggs mycket energi på att komma till rätta med alla dessa svårigheter. Oftast utgår man ifrån att problemen i första hand är sociala eller psykologiska, det vill säga orsakade av brister i hemmet och/eller i relationen till föräldrarna – de biologiska eller i familjehemmet. I många fall är det inte så. För ett allt för stort antal barn och ungdomar i Sverige är problemen i grunden vare sig sociala eller psykologiska, utan orsakade av påvisbara organiska skador på hjärnan. Skador orsakade av alkohol under graviditeten.

En god miljö botar inga alkoholskador

Personer med alkoholskador behöver mycket och specialanpassad hjälp eftersom de ofta saknar förutsättningar att själva skapa och leva ett självständigt liv. Utan sådan hjälp kommer en stor del av de alkoholskadade barnen att växa upp till en framtid i missbruk, kriminalitet och social misär. Detta gäller även de barn som familjehemsplacerats tidigt och därmed fått en förhållandevis bra uppväxtmiljö.

Detta påstående stöds bland annat av undersökningar gjorda av psykologerna Marita Aronson, Barnmedicinska kliniken och Bibbi Hagberg, barnneuropsykiatriska kliniken båda vid Östra Sjukhuset i Göteborg (Redovisas i Läkartidningen nr 23/93). Man kan bland annat läsa:

”I våra studier har vi sett åtskilliga exempel på hur barn har farit illa på grund av att en tydlig och realistisk handlingsplan saknats. Trots kostsamma och omfattande åtgärder från samhällets sida har dessa inte skett utifrån barnets perspektiv, utan barnen och samhället har fått betala ett högt pris för långsam eller felaktig handläggning.”

Givetvis försämras barnens situation av en psykosocialt och emotionellt bristfällig miljö, men man löser inte problemen genom att enbart åtgärda bristerna i miljön. Man måste också ta hänsyn till det funktionshinder som personer med alkoholskador har.

Att konstatera huruvida barnets problem är orsakade av en alkoholskada och, då det är möjligt, ställa en korrekt diagnos, är första steget på vägen mot att i framtiden förhindra "... långsam och felaktig handläggning". Kunskap om vilka konsekvenserna

är av alkoholskador är en av förutsättningarna för att ge dessa barn och deras familjer adekvat stöd.

Med eller utan diagnos

Enligt den samlade statistiken för de industrialiserade länderna i västvärlden föds det årligen 1–2/1000 barn med fullt utvecklat fetalt alkoholsyndrom, FAS. Dessa barn är ofta gravt skadade både fysiskt och mentalt och deras mödrar har ett dokumenterat alkoholmissbruk. Många av dem växer upp i familjehem eller på institution.

Utöver dessa gravt skadade barn finns det dessutom ett okänt antal barn med skador på grund av alkohol – men utan diagnos. De uppfyller inte alltid kriterierna för ett fullt utvecklat FAS, men deras problem kan vara väl så svåra att leva med. Man kallar ofta dessa skador för FAE, fetala alkoholeffekter, men det finns även andra benämningar.

De odiagnostiserade barnen representerar ett mörkertal som man bara kan gissa omfattningen av. Det finns dock anledning att tro att antalet barn med någon form av skada orsakad av alkohol är flera gånger högre än vad som anges i statistiken.

Diagnoskriterier för FAS:

- Tillväxthämning före och/eller efter födelsen
- Psykisk och motorisk utvecklingsstörning
- Missbildning av yttre eller inre organ

Alla barn med alkoholskador har inte alkoholiserade mammor. Att få fram exakta uppgifter om alkoholkonsumtion är mycket svårt, vilket bidrar till det höga mörkertalet. Ingen bokför sin konsumtion och få kvinnor vars alkoholkonsumtion inte redan är dokumenterad, är villiga att ärligt uppge hur mycket de dricker.

Det finns inte någon nedre gräns för hur mycket – eller lite – man kan dricka när man är gravid utan att fostret tar skada. Hjärnan utvecklas under hela graviditeten och kan när som helst få bestående skador. Det är alltså inte enbart barn till alkoholiserade mödrar som riskerar att få alkoholskador.

Symtom på FAS:

- Dålig tillväxt, smal kroppsbyggnad, litet huvud
- Specifika ansiktsdrag i form av små ögonspringor med veck i inre ögonvrån, platt näsrygg och liten uppnäsa, slät överläpp med otydlig skåra och smalt läpprött.
- Asymmetri och/eller missformning av huvud, öron, fingrar och tår.
- Missbildningar av inre organ såsom hjärta, njurar, etcetera

- Symtom från centrala nervsystemet, till exempel beteendestörningar, koncentrationsstörningar, motoriska störningar, hyperaktivitet, aggression, inlärningsproblem, bristande interaktionsförmåga, störd varseblivningsförmåga, bristande omdöme, dålig logisk förmåga och så vidare.
- Specifika förändringar i ögonbotten och på synnerven

Många barn har ett flertal av de uppräknade symtomen, men vilka och omfattningen av dem, är individuellt. Det är sällan något barn har alla symtom.

Alkohol kan orsaka skador på i stort sett alla kroppens organ och delar och problemen växer ofta med barnen. Under spädbarns- och småbarnsperioden märks kanske bara låg vikt, överkänslighet för sinnesintryck och en onormal aktivitetsnivå. Barnets problem innebär påfrestningar på familjen men situationen är under denna tid oftast hanterbar för föräldrarna.

Under förskoleåren betraktas barnen ofta som vilda, ouppfostrade och svårhanterliga, de är kanske också aggressiva. Detta ställer stora krav på föräldrarna, i synnerhet om deras resurser från början brister, och familjehemsplacering kan redan då bli aktuell.

När barnen kommer upp i skolåldern ställs större krav på dem, både från skolan och samhället i övrigt och från kamraterna. Det är också ofta då konsekvenserna av alkoholskadorna börjar bli mera tydliga. Sociala relationer, inlärning, omdöme och självförtroendet, allt påverkas.

Konsekvenser för livet

De alkoholskadade barnen måste identifieras för att man ska få möjlighet att tillgodose deras speciella behov. Olika typer av specialinriktade behandlingsmetoder bör utarbetas för skola, socialtjänst, sjukvård, kriminalvård och andra för att om möjligt ge personer med fetala alkoholskador chans till ett drägligt liv. Alkoholskador är dessvärre ingenting som hör barndomen till utan är bestående under hela livet, med stora konsekvenser som följd för såväl den enskilde som samhället. Därför bör även stöd och hjälp till ungdomar och vuxna planeras.

Barnen svarar ofta inte på behandling och rehabilitering på det sätt man förväntar sig. Det är därför inte heller rimligt eller meningsfullt att använda sig av undervisnings- eller rehabiliteringsmetoder avsedda för personer med enbart psykosociala problem. Insatser för barn med alkoholrelaterade fosterskador måste ses i ett livstidsperspektiv.

Insatserna bör inriktas på att minimera konsekvenserna av individens bristande omdöme, oförmåga att se orsak och verkan, etcetera, samt att öka insikten om det

egna funktionshindret. Stödfamilj, kontaktperson, god man och liknande resurser bör utnyttjas permanent och inte enbart under kortare perioder Dessa personer bör informeras väl om vad alkoholskadan innebär och de bör även erbjudas kompetent handledning.

För familjer till alkoholskadade barn blir ofta de vuxna barnens svårigheter ett stort problem och en tung belastning, både praktiskt, ekonomiskt och känslomässigt. Det är därför inte alltid en bra lösning att familjen har hand om exempelvis ekonomi, hushållsgöromål och liknande åt sitt vuxna barn. Resultatet blir dessvärre ofta konflikter och försämrade relationer. Personer med alkoholskador har ofta svårt att upprätta och bibehålla längre eller djupare relationer till andra människor och därför är det av största vikt att relationerna till föräldrar, syskon och andra anhöriga bibehålls så goda som möjligt. Bryts kontakten med familjen, till exempel till följd av konflikter kring praktiska/ekonomiska frågor, ligger social utslagning, missbruk och kriminalitet nära till hands

Individer med alkoholrelaterade fosterskador behöver ett starkt skyddsnät under hela livet. I FAS-föreningen hjälper och stöttar vi varandra för att stärka det skyddsnätet. Välkommen DU också!